

Den jyske vestkyst

Den jyske vestkyst med dens lunefulde strømme og mange revler har altid været farlig for de søfarne, hvilket de utallige strandinger gennem århundreder vidner om. Det samme gør de sømærker og redningsstationer man finder ned langs kysten. Enkle og ydmyge bygninger, der for en stor dels vedkommende stammer fra slutningen af 1800-tallet, hvor man for alvor begyndte at skærpe sikkerheden til søs.

Indtil da var holdningen til de mange forlis anderledes afslappet. Tilbage i 1500- og 1600-tallet var salg af vraggods en kærkommen ekstraindtægt for Vestkystens beboere, og kystsognenes præster bad ligefrem til at få en "gunstig stranding". Galt gik det dog for præsten i Henne, Jens Rusvard, der i 1587 blev anklaget for trolddom og brændt på bålet efter at have foranlediget et forlis. Et strandet skib var - stik imod den tilfældige og bjærgsomme præsts forventning - kommet fri ved egen hjælp, hvorpå han efter trusler mod den overlevende skipper, ved tankens kraft havde rejst en voldsom sø, der havde slået skibet til vrag og definitivt gjort det af med den besværlige sømand.

Siden han fik de lokale herremænd strandretten og retten til vraggods. Sagnet fortæller, at herremændene ved nattetide gerne lod en rytter ride langs stranden med en tændt lygte under hestens bug. Fra søen lignede lygten en vuggende toplanterne, så de søfarne trygt troede sig langt ude på havet, men i stedet gik på grund. Grundstøtte skibet sørgede man med et par spadestog omhyggeligt for, at ingen overlevede, for retten til vraggods gjaldt kun skibe "uden levende folks medfølge".

Først i 1705 kom en forordning, der tilføjede staten ejendomsretten til de strandede, "døde" skibe. I sidste halvdel af 1700-tallet organiseredes fyrvæsenet, og Danmark fik de første egentlige, statslige fyrtårne, bl.a. på Skagen, hvor vippefyret i 1748 blev afløst af Philip de Langes nu fredede fyrtårn. Det barske livssyn veg efterhånden for en mere human indstilling til menneskeskæbner, men man var fortsat magtesløse, når skibene først var strandet under storm. Som juleaften 1811, da to engelske skibe, "St. George" og "Defence", i en voldsom storm grundstødte nord for Torsminde, og kun 18 ud af mere end 1400 ombordværende fik reddet sig i land. P.g.a. danskernes modvilje mod at begrave landets fjender på de lokale kirkegårde, blev en stor del af de druknede englændere stødte til hvile i klitterne, bl.a. lidt syd for Torsminde, hvor området stadig benævnes "Dødemandsbjerg".

Redningsstationerne

Eri stranding i 1847, kun 200 meter fra Harboore strand, hvor kystboerne magtesløst måtte se til, at hovedparten af mand-skabet blev opslugt af havet, blev den direkte årsag til oprettelsen i 1852 af "Det norrejydske Redningsvæsen", som skulle virke langs hele Vestkysten. Hovedinitiativtageren var en af deltagerne i den delvist mislykkede redningsaktion, sandflugtskommisær, justitsråd C.B. Claudi (1799-1880).

Inspireret af det engelske og hollandske redningsvæsen foranledigede Claudi, at staten i 1850-52 opførte i alt 21 redningsstationer ned langs Vestkysten. Tretten af stationerne blev udstyret med synkefri redningsbåde, resten med såkaldte raket-apparater fra hvis rampe man kunne afskyde en line og ved hjælp af denne trække en trosse med redningsstol ud til det grundstødte skib.

Redningsstationerne blev placeret, hvor man skønnede det mest nødvendigt, men også hvor man blandt de sparsomt beboede kyststrækninger kunne skaffe tilstrækkeligt mandskab og hestekraft til at betjene redningsgrejet. Raketapparaterne fordrerede således 4-6 mand og et par heste til transporten, mens søsætningen af en redningsbåd krævede 12-16 mand og to par heste.

Efter 1852 blev antallet af redningsstationer løbende udvidet, så der i 1926 var i alt 63 redningsstationer langs Vestkysten. Udviklingen af stadig bedre navigatoriske hjælpemidler og mere pålidelige søkort overflødiggjorde imidlertid, sammen med indsætningen af motoriserede redningsbåde, snart mange af de ret tæt placerede redningsstationer. I 1973 ophørte redningsvæsenet med at eksistere som selvstændig institution, og i dag varetages redningsarbejdet af Farvandsvæsenet, som i 1997 har 14 redningsstationer langs Vestkysten, hovedsageligt af nyere dato.

Mange af de ældre redningsstationer er dog bevaret og ti er bygningsfredet. De ældste redningsstationer fra perioden frem til 1900 er tegnet efter nogenlunde samme model. Bådehusene er ret lave, røde teglstensbygninger med hvidkalkede stråbepiller og skifertag, raketapparat-husene er i samme materialer, men noget mindre. Mange af stationerne genkendes på portenes korslagte splitflag - en udsmykning, der stammer tilbage fra 1882, hvor Kong Christian den IX deltog i en øvelse med redningsbåd ved Klitmøller og derefter gav redningsvæsenet lov til at føre splitflag.

Fredede eksempler på 1800-tallets redningsstationer kan ses i Havvig (1887), hvor også raketapparat-huset (1882) er bevaret, Nymindegab (1892), Rindby (1888), Sønderho (1887) og Kirkeby (1888).

Fredede redningsstationer fra begyndelsen af 1900-tallet og frem til anden verdenskrig, hvor stationerne blev større og mere forskelligartede, kan ses ved Slettestrand (1936), der stadig fungerer som redningsstation, Stenbjerg (1931), Flyvholm (1934), Tuskær (1934) og på Mando (1912).

Ingen redningsstationer fra efterkrigsårene er fredet, men eksempler fra perioden kan ses i havnene i bl.a. Skagen, Hanstholm og Esbjerg.

For yderligere at øge sikkerheden til søs tog det daværende Kyst- og Klitvæsen i 1884 initiativ til en bedre afmærkning af Vestkysten ved i klitterne at opføre en række sømærker, fra Skagen i nord til Blåvands Huk i syd. Sømærkerne supplerede fyr- og kirketårnene som landkendingsmærker og udgjorde langs Vestkysten et samlet system af ca. 25 sømærker, hvoraf de endnu eksisterende 11 er fredet. Sømærkerne er op til 12 meter høje, trebenede trækonstruktioner, hvis forskellige brædder-"hoveder" - en cirkel, trekant, firkant etc. - var indtegnet i søkortene og dermed hjalp den søfarne til at bestemme sin position.

Sømærkerne kaldes i fagsprog båker, afledt af det tyske "baken" eller "bavn", som i middelalderlig sprogbrug var betegnelsen for en vedstabel, antændt som signalbål på et højtliggende sted. Båkerne, der forhen blev tilset af lokale "båkepassere", har i takt med udviklingen af stadig bedre navigationssystemer gradvist mistet deres betydning for søfarten. De har ikke længere nogen egentlig søfartsmæssig funktion, men må sammen med redningsstationerne regnes for et kulturhistorisk og arkitektonisk meget væsentligt element i det vestjyske kystlandskab.

De fredede sømærker, der alle blev opført i 1884-85, kan ses i klitterne ved Gl. Skagen, Løkken, Vigsø, Torup, Stenbjerg, Vedersø, Husby Klit, Årgab, Havvig, Kærgård og Ringbjerg.

Sømærkerne